

VISSZAEMLEKEZÉSEK

JUHÁSZ BÁLINT

ATTÖRÉS SCSUCSJE ELŐTT 1943. január 14.

Tolna megyei katonákkal a Donnál

A 12. könnyű hadosztály harcai

A Don mentén folytatott hadműveleteket eddig a megjelent művek vagy a legfelsőbb vezetés hadászati szintjén, vagy az egyszerű katoná és a csapattest szintjén mutatták be. Ez a munka a középső vezetés, a hadosztályparancsnokság látószögéből törekszik az események szemléltetésére, emellett, bár csak vázlatosan, a nagy hadászati összefüggésekre is kitér.

A név szerint említett résztvevők neve és rendfokozata az eseményekről fennmaradt harctudósításokból származik. Ezért ezek nem mindig teljesek és csak az adott időpontra vonatkoznak.

A magyar 2. hadsereg Don menti védőállásainak Scsucsje előtti szakaszán a Tolna megyei 12. könnyű hadosztály volt védelemben 1942. szeptember 16-tól kezdve az áttörés napjáig.

Hadosztályuk a 2. hadsereg többi 8 gyalog- és 1. páncélos hadosztályával 1942 nyarán vonult fel, majd részt vett a Don folyó melletti hadműveletekben.

Az 1942 április végén mozgósított hadosztály parancsnokául Illésházy Gábor vezérőrnagyot, a szekszárdi 12. vegyesdandár parancsnokát, vezérkari főnökéül engem rendeltek ki, aki addig, békebeosztásban, a pécsi IV. hadtestparancsnokság kötelékében anyagi vezérkari tiszt (I. c.) szolgálatot láttam el.

Hadosztályunk mozgósításának befejezése után a hadművelési területre a felvonulás vasúton kezdődött meg június 6-án és június 23-ig tartott. A Pinszk környéki mocsarak keleti szélé közelében, Rjecsica községben rakodtunk ki, Gomel várostól kb. 50 km-re nyugatra. A kirakás helye mintegy 1000 km-re nyugatra esett az akkor folyó hadműveletek színhelyétől. Semmit sem tudtunk még arról, milyen tevékenységet szántak nekünk. Megszálló feladatban reménykedtünk, amit a kirakás helye is valószínűsített. A vasúti szállítást azonban a június 24-én kezdődő, 1100 km-es, gyalogmeneteléssel végrehajtott felvonulás követte. Ennek végén a hadseregpáncsnokság, egyik napról a másikra, harcba vetette hadosztályunkat a Don partjára épült Korotojak község visszafoglalása érdekében.

A község birtoklásáért folyó harcban a hadosztály augusztus 7-től 20-ig vett részt. E harcokról a Hadtörténelmi Közlemények 1989. évi 3. száma tartalmaz ismertetést.

Az augusztus 19-ig folytatott küzdelemben a hadosztály átlagban több mint 25%-os veszteséget szenvedett, ami azonban a gyalogos alakulatoknál közel 40%-ot tett ki. A nagy veszteségekkel járó súlyos harcokban kimerült hadosz-

tályt augusztus 21-től szeptember 15-ig Petrovszkaja (ahol a hadosztályparancsnokság is volt), továbbá Kovalenko, Miszevo, Melahino és Pudcsin községek területén tartalékba helyezték.

A gyalogság kötelekeit az igen nagy veszteségek miatt át kellett szervezni. Az eredetileg 6 zászlóaljból kettőt megszüntettünk. A 18. gyalogezred parancsnoka, (Matlary ezredes) parancsnoksága alatt megmaradt a 18/II. és a 18/III. zászlóalj, valamint a 48/I. és a 48/III. zászlóalj a 48. gyalogezred parancsnokának (Pulay alezredes) vezetése alatt. Így a könnyű hadosztályból már csak egy zászlóaljjal és tüzérséggel megerősített gyalogezred maradt valójában. A német hadvezetés (OKH) azonban továbbra is teljes értékű (9 zászlóalj + tüzérség) hadosztályként számolt velünk.

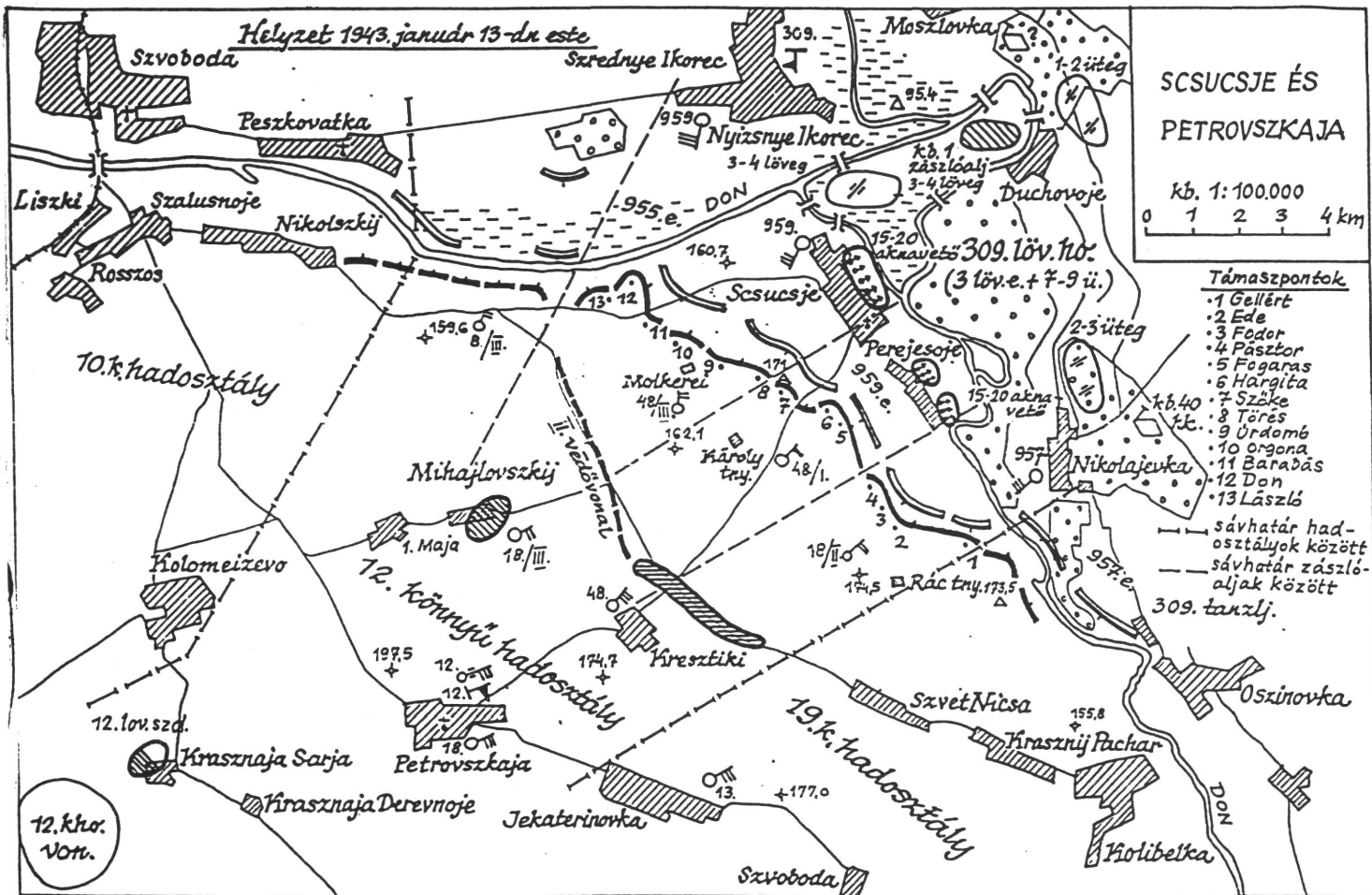
Szeptember 16-tól védelmi feladatot kapott a hadosztály. Az egész magyar hadsereg védelmi sávjában elfoglaltság nélkül a legnehezebben védhető szakaszon, Scsucyje községgel szemben kellett védelemre berendezkednünk. Itt a szovjet erőknek igen előnyös hídfőállásuk volt a Don felénk eső jobb partján.

A Don folyó éppen itt vesz föl nagyon erős kanyarral, hirtelenül déli irányt, a Korotojaktól eddig tartó nyugat-keleti irány után. Scsucyje éppen a kanyarban, a folyó felénk eső jobb partján fekszik. A községtől közvetlenül nyugatra, tehát a mi állásaink felé, a Don-kanyart mintegy hürként átszelő, a folyó szintjétől kb. 80 m magasságig emelkedő dombvonulat húzódik. Ennek a Scsucyje felé eső oldala meredeken lejt a községig, a felénk eső oldala viszont lankás.

A szovjet védőállások éppen ennek a vonulatnak a tetején épültek és állandóan tökéletesítették azokat. A mi védőállásaink az övékétől 200—300 m-re, a gyengén lejtő domboldalon húzódtak. Igen előnytelen volt ez a védőállás, mert az ő állásaikon túl semmit sem láthattunk, ellenben ők kitűnően megfigyelhették egész védőrendszerünk teljes mélységét. Az is nekik kedvezett, hogy a felénk eső terület mezőgazdaságilag művelt, alacsony növényzettel borított, vagy éppen tarló állapotban volt. Nagyon kevés volt a község, erdő pedig egyáltalán nem létezett ezen az arcvonalszakaszon. A kb. 9 km szélességben húzódó állások két végén volt csak egy-egy figyelőhely, ahonnan némi betekintés nyílt a szovjet állások mögé.

A védőállások elfoglalása után egy héttel, szeptember 23-án, új parancsnokot nevezett ki Jány vezérezredes, hadseregpáncsnok hadosztályunk élére Soly mossy Ulászló vezérkari ezredes személyében. Az eredetileg kinevezett hadosztályparancsnokot, Illésházy vezérőrnagyot ugyanis augusztus 6-án leváltotta Jány Gusztáv és engem is, a hadosztály vezérkari főnökét, és azóta, ideiglenesen, Sáska Elemér vezérkari ezredes mint parancsnok és Makay-Hollósy Ferenc vezérkari alezredes mint vezérkari főnök látták el a hadosztály vezetését. Őket most felmentették. A hadosztály vezérkari főnöke újra én lettem.

Soly mossy középtermetű, sovány testalkatú, ellentmondást nem tűrő, az engedelmességet feltétlenül megkövetelő, mozgékony ember volt. Habár hadosztályparancsnokká történt kinevezéséig a III. hadtest vezérkari főnöke volt, akkor is, amikor Domaniczky Ódön altábornagy június 15-én felmentését kérte hadtestparancsnoki beosztása alól a hadtestnek szánt túlzott feladat elleni tiltakozásul, erről soha nem beszélt. Úgy tűnik, nem értett egyet parancsnokával. Illésházy vezérőrnagy és az én leváltásom sem került szóba közöttük, pedig biztosan tájékoztatták a történetekről. Új parancsnokomra a nem kevés fölényes-

séggel párosult magabiztosság volt a jellemző, inkább csak bírálta beosztott-jait, a véleményük nem volt fontos a számára. Igazi kölcsönös egyetértés nem alakult ki közöttünk az együtt végzett közös munkában töltött néhány hónap alatt, igaz, a munkát hátráltató ellentét sem.

Az állások kiépítettségének foka a mi hadosztályunk általi megszálláskor még igen kezdetleges volt. Három zászlóalj foglalt itt védőállást, egyenként kb. 3—3 km széles harcászóvban. A negyedik zászlóalj volt a tartalék Mihajlovszkij községben. Ez a zászlóalj kb. hónaponként cserélődött a védelmet ellátók egyikének a felváltása által. A túl nagy szélességi kiterjedés nem tette lehetővé a föltétlen szükséges mélységi tagozódást, elegendő tartalék képzését és az első vonalban harcolók gyakoribb váltását, ami fokozatos kifáradásukat eredményezte.

A védőállások elfoglalása után a legfontosabb teendő az állások minél tökéletesebb kiépítése volt a védelmi sáv egész szélességében, továbbá télen is használható óvóhelyek és figyelőállások létesítése. A gyalogos alakulatok kivül a munkásszázadok is állandóan dolgoztak az összefüggő árokrendszer létesítésén és fejlesztésén.

Az óvóhelyhez szükséges faanyagot, főleg vasúti talpfákat nem lehetett a helyszínen találni. Túl messziről kellett a hadosztály vonatalakulatainak előrszállítani, akárcsak a lőszert és az élelmet. A hadosztály vonatalakulatai ehhez nem voltak elegendőek, már csak azért sem, mert a lóállomány a megbetegedések és elhullások miatt gyorsan csökkent és a tehergépkocsikból is mind több vált használhatatlanná. Időnként segítséget kaptunk a hadtest- és a hadsereg-vonattól, de nem elegendőt.

Második védőállás kiépítésére is szükség volt, 4—5 km-rel az első mögött, amit a hadseregpáncsnokság el is rendelt, de nem volt hozzá munkaerő. Ezért csak egész kezdetleges lövészárók létesült, óvóhelyek nélkül.

A védőállások építése mellett a másik nélkülözhetetlenül fontos feladat a velünk szemben álló erők felderítése volt. A szovjet erők voltak az aktívabbak ezen a téren. Felderítő járőröket főleg éjszakánként, harcjárőröket, kisebb, majd mind nagyobb vállalkozásokat nappal, vagy szürkületkor indítottunk egymás védelmi rendszerének minél jobb megismerése érdekében. Igen fontos volt foglyok szerzése, akiknek vallomásai értékes adatokat szolgáltatottak. Vállalkozások alkalmával ellenséges figyelőhelyek és óvóhelyek robbantására is sor került.

A vállalkozások közül kiemelkedik a szovjet erők által 1943. január 2-án indított erőszakos felderítés. Fél órai tüzéségi előkészítés után, hajnalban, kb. 1 lövészezred támadta meg védőállásaink középső részét. A támadás saját tüzéségünk zárótüzében egy órán belül összeomlott.

A hadosztály 6 ütegből álló tüzésége a gyalogság védőállásaival párhuzamosan, a 4—5 km-rel mögött húzódó völgyben foglalt tüzelőállást. Figyelőik a gyalogság állásaiban rendezték be figyelőhelyeiket. Tüzéségünk feladatául a védelemben levő zászlóaljak közvetlen támogatását rendelte el a hadosztályparancsnokság. A hadosztályunk előnytelen védelmi helyzetének a felsőbb parancsnokságoknál történt ismertetése után, a késő ős folyamán, tüzéségi megerősítésben részesültünk. A gyalogzászlóaljak védelmének támogatására fel-

vonult a német 248/V. különleges tüzérsztály 3. ütege és a 248/6. üteg, valamint a 618. tüzérezred parancsnokának vezetése alatt négy német üteg, amelyek, távolharccsoportként, a szovjet tüzérség leküzdésének feladatát kapták. Január 4-én még egy üteggel, a 151/I. számú hadseregeközvetlen nehéz (30,5-es) mozsár-üteggel is megerősítették tüzérségüket. Így összesen 15 ütegből álló, jelentős tüzérség támogatására számíthatott a túl kevés gyalogos egységgel rendelkező hadosztályunk.

A velünk szemben védelemben levő szovjet erők a gyalogságot tekintve főként lényben voltak. A háromezredes 309. lövészhadosztályból két lövészezred volt a védőállásokban, a harmadik tartalékban. Ezek harcát 30—40 aknavető és ismeretlen, de nagyobb számú sorozatvető (Sztálin-orgona) támogatta. Tüzérségük a támadás megindulásáig 7—8 ütegre volt tehető, tehát a mieinknél gyengébb. Felderítésünk az év vége felé kb. 40 harckocsi jelenlétét is megállapította a Don bal partján elterülő erdőparcellákban, Nyikolajevka, Duhovoje községek közelében. Ezek ellen a rendelkezésünkre álló 11 db 75 és 76 mm-es páncéltörő ágyú igen kevésnek bizonyult.

Sztálingrád körülrzása, továbbá a román és később az olasz hadseregek védelmének a szovjet erők által történt áttörése után gyorsan romlott a német haderők déli szárnyának helyzete. Emiatt december végén három német hadosztályt és egy német tüzérsztályt kivontak a magyar hadsereg védelmi sávjából és a déli arcvonalra irányították azokat. A hadsereg mögött ezután egyetlen seregtestként a Cramer-hadtestet alakították meg a tartalék szerepének ellátására. Alkalmazásához azonban a Heeresgruppe B parancsnokságának engedélyére volt szükség.

Ugyanekkor módosították a IV. és a VII. hadtestek védőállásai közötti sávhatárokat is. Ennek folytán december 18-tól a IV. hadtest kötelékéből a VII. hadtestparancsnokság alárendeltségébe került hadosztályunk. Gyimesy Frigyes altábornagy, hadtestparancsnok azonban december 30-án megbetegedett. Helyette Legeza János vezérőrnagy lett felettes parancsnokunk. A sávhatármódosítással a mi hadosztályunk védelmi sávja 6 km-rel szélesebb lett. A tőlünk nyugati irányban védelemben levő 10. hadosztálytól csatolták hozzánk ezt a védelmi szakaszt, amely a Don déli partján húzódó dombvonulatnak a folyó felé eső lejtőjén létesült és sokkal előnyösebb volt a mi zászlóaljaink védőállásainál. A védőállással együtt az itt védelemben levő 8 III. zászlóaljat is a mi hadosztályunk parancsnoksága alá rendelték. A parancsnoka Keserő István alezredes volt.

December végére az egész védőállás-rendszert mély, legalább térdig érő hó borította. A hőmérséklet állandóan csökkent, éjjelenként már a -25°C -ot is túllépte. Az utánpótlás mind nehezebbé vált. A kenyéradag szűkös, az étkezés nagyon egyhangú és kevés volt. A lótap hiánya miatt a lovak tömegesen hullottak. Az óvóhelyeket tüzelő hiányában alig, vagy egyáltalán nem tudtuk fűteni. Az emberek az óvóhelyeken a földön kényszerültek aludni. A téli ruházat és lábbeli kiszállítása akadozott. A meglevő elhasználódott, a fehérnemű elrongyolódott; a kiküldött nemezcsizmák szűknek bizonyultak. Cseppnyi vigasztalást az otthonról karácsonyra küldött, korlátozott súlyú élelem és meleg holmi nyújtott.

Az emberek erőállapotára nézve hadosztályunk vezető orvosának december közepén lefolytatott vizsgálata adott jellemző képet. Az orvos az emberek

általános legyengülését állapította meg. A 18/III. zászlóaljnál 20—30 ember már közel jutott a véglegyengüléshez. Intézkedni kellett az első vonalból való kivonásukra, mert számolni lehetett halálukkal. Az intézkedés január 5-ről 6-ra virradó éjjel történt meg, az addig tartalékban levő 48/I. zászlóaljjal váltották fel őket.

E szomorú helyzeten nem változtattak a kitartásra buzdító, sőt azt követelő szigorú hadparancsok sem. Hitler téli hadműveleti utasításában többek között az szerepelt, hogy: „A téli állásokat minden esetben meg kell tartani. . . . Az elszakított és körülzárt részek mindaddig védekezzenek, míg felszabadítják őket.”

Szombathelyi Ferenc vezérezredesnek, a Honvéd Vezérkar Főnökének hadparancsában is az állt, hogy: „. . . Legfőbb Hadurunk elrendeli, ellenséges támadás esetén a saját állásokat és támpontokat feltétlenül tartani kell. Visszamenni senkinek sem szabad. Nincs hátra, csak előre van.” Kemény szavak voltak ezek, akkor, amikor a 3. és 4. román hadsereg állásait már áttörték és a 8. olasz hadsereg, a 2. magyar hadsereg jobb szomszédja is megkezdte a visszavonulást. De felettes parancsnokságainknál még december végén is azon a véleményen voltak, hogy a közeli jövőben nem kell számolni ellenséges támadással.

A 12. hadosztály vesztesége a védelmi állások elfoglalásától 1942 végéig halottakban, eltűntekben és sebesültekben összesen 8 tiszt és 624 fő legénység volt. A betegek száma: 23 tiszt és 1141 fő legénység. Az elhullott lovak száma 1035, az állomány 20%-a. A tönkrement tehergépkocsik száma 33, az összes 60%-a. A velünk szemben álló szovjet erők veszteségét ez idő alatt több száz halottra és kb. 1000 sebesülte becsülték.

A 12. hadosztálynál történelekről december utolsó harmadától kezdve csak a Hadtörténelmi Levéltárban található harctudósítások alapján tudok beszámolni. A karácsonyi ünnepekre szabadságot kaptam és mire visszatértem a hadosztályhoz, már nem tudtam bevonulni. Nem kértem a szabadságot, de természetesen örömmel mentem. Helyettem Somoskúti Béla vezérkari százados, a hadosztály anyagi ellátásának (I. c.) a vezetője látta el a vezérkari főnök teendőit.

A magyar hadseregpáncsnok 1943. január 9-i helyzetmegítélése szerint az ellenség erősödött a Donon túl, a saját hadsereg helyzetét mégis változatlanak ítélte. Véleménye szerint az ellenség a keleti arcvonalon elért sikereit száz százalékig ki fogja használni; az elszakított erőket meg fogja semmisíteni. E megfontolás keretében, sajátos módon, a következő napi helyzetmegítélésben ez áll: „Most már nem tartom valószínűnek, hogy az ellenség a hadműveletek ezen szakaszában, a magyar hadsereg ellen nagyszabású támadást indítson. Támadó ereje a Tichaja Szosznától délre eső szakaszon fog fellépni és Urivnál csupán ennek részei működnek.”

A Heeresgruppe B-től Winter vezérkari ezredes is közölte véleményüket. Szerintük Urivnál és Szvobodánál, valamint attól délkeletre „helyi jellegű” támadásokkal kell számolni. „Ezekkel a saját erőinkkel is elbánunk” — közölte véleményét telefonon.

A magyar hadseregpáncsnagnál viszont azt jegyezték fel ezen a napon, hogy a német vezetés nem tájékoztatja őket kellő mértékben a helyzetről. Január 9-én még ennél is kiábrándítóbb közlés érkezett a Heeresgruppe B-től: a jövőben nem adnak naponta tájékoztatást, helyette csak 5—6 naponként,

írásban, összefoglaló módon. A megdöbbentő értesítésre Kovács Gyula vezérőrnagy, a hadsereg vezérkari főnöke személyesen kérte Witzleben tábornokot a megfelelő, naponkénti tájékoztatás megadására, kérése azonban eredménytelen maradt.

Szintén január 9-én sok emberveszteséget szenvedett hadosztályunk kiegészítést kapott. Védőkörletünkbe érkezett a 24. gyalogezred-parancsnokság néhány ezredközvetlen alakulattal és a 21/II. menetzászlóaljjal. Nehéz fegyvereket nem hoztak, csak (részben) személyi fegyvereket. A hadosztályparancsnok ezzel akarta felváltani a már legrégebben a védőállásban harcoló 48/III. zászlóaljat. A váltási előkészületek meg is kezdődtek, de Solymossy hadosztályparancsnok 12-én délben, az Urivnál történt áttörés hírére felfüggesztette és Lészay ezredparancsnok 23 órakor visszavonta az intézkedést. Erre később sem került sor. A 21/II. zászlóaljat a második védőállásba rendelték, ami igen kezdetlegesen volt kiépítve.

Utólagos harctudósításában Solymossy vezérőrnagy a következőket írja: „Január 10-e körül a hadosztályparancsnokság már nem zárkozhatott el ama benyomás elől, hogy az orosz előkészületek támadó jellegűek és kapcsolatosak azokkal a hasonló jellegű eseményekkel, melyek hasonló formában az Uriv-i hídfőben folytak.”

A január 12-ére forduló éjjel csendesen múlt a 12. hadosztály védőkörletében. Reggel, háromnegyed 9 körül ellenséges gyülekezést vettek észre a 48/III. zászlóalj körlete előtt az „Ürdomb” támaszponttal szemben. Lőni kezdték a területet aknavetővel, gránátvetővel és nehézpuskával, mire a mozgás megszűnt. Veszteséget is észleltek amit 7—8 halottra és több sebesültra becsültek.

Kb. 10 órától, nyugat felől heves ágyúzás dörejét lehetett hallani az egész hadosztály védőkörletében. Nem sokkal később az okát is megtudták a hadosztályparancsnokságon. Fél 11 óra körül támadás indult az Uriv melletti hídfőből a saját 7. hadosztály védőkörlete ellen, és annak a tüzérségi tüzelőkészítését hallották. Eleinte sikeresen védekeztek a támadás ellen, de délután fél kettő felé a harckocsikkal és lángszórókkal támadóknak sikerült betörniük a mieink állásaiba, ahonnan folytatták a támadást nyugati irányban. Habár — némi késedelemmel — német bombázók is támogatták a védelmet, az északi szomszéd 20. hadosztályunk déli szárnyára is áttért a szovjet erők térnyerése.

A támadók erejét harckocsidandárral támogatott lövészadosztályra becsülték akkor, de a hátsó lépcsőkben még 2—3 lövészadosztálynyi erővel számoltak. Az est beálltáig kb. 6 km-re növekedett az áttörés mélysége. A következő napra az áttörés további folytatására kellett számítani mind szélességben, mind mélységben.

A Scsucyje előtti hídfőben, a saját 12. hadosztályukkal szemben, szintén folytak a támadásra való előkészületek. Ennek erejét a VII. hadtest parancsnokságánál ekkor 6—7 zászlóaljra becsülték és korlátozott célú támadással számoltak.

Sötétedés után a „Törés” támaszpontunkkal szemben észlelt mozgolódást Fényi hadnagy lövette. Erre elcsendesedtek. Később „ne tüzelj” kiabálással 4 ukrán katona szökött át a 129/III. zászlóaljtól. E zászlóaljból szerintük a január 2-án visszavert támadás következtében 30 élő maradt. 1 géppisztolyt és 4 puskát

hoztak. Állásaink előtt 2 zászlóaljról tudtak, amihez még 1 vagy 2 zászlóaljat vártak a következő nap. Láttak 10 harcckocsit is. Ezek az alegységek támadáshoz készülődnek.

A bal szomszéd 10. hadosztályunk védőkörlete ellen e napon Szvoboda felől egy harccsoport hajtott végre rohamvállalkozást a Don jegén át, amit — páncélvonatból — tüzzel támogattak. A hadosztály védői gyalogsági és tüzérségi tüzzel támogatott ellenlökéssel 10 óra körül megállították a támadást, majd délig sikerült megsemmisíteniük az ellenségnek a folyó déli partján maradt részeit.

A jobb szomszéd 19. hadosztálynál saját járőr hajtott végre sikeres vállalkozást a hajnali órákban Kolibelkától délre. Egy földérod felrobbantásáról és kb. 50 ellenséges halotról tettek jelentést.

E nap eseményeihez tartozik a hadseregparancsnokság intézkedése is, amellyel a német 618. távolharc tüzérsztyált mindhárom ütegevel kivette a 12. hadosztály alárendeltségéből és a IV. hadtestparancsnokságnak rendelte alá, úgy azonban, hogy a 12. hadosztály védőkörlete elé is hatni tudjon.

Január 13-ára virradó éjjel szörványos tűz- és sűrű járőrtevékenység volt a jellemző mindkét fél részéről. A Don túlsó oldalán egész éjjel folytatódott a löszer- és anyagszállítás kivilágított gépkocsikon, védőkörletünkől jól látható módon.

A Don jege már 30 cm vastag volt, a „hizlalt” részeken a harcckocsikat is elbirta. A hőmérséklet éjjel -30°C alá süllyedt, nappal -20°C körül járt és az óvóhelyeken is a fagypontra aludt.

Az oroszok hajnalra újra felépítették a tüzérségünk által már egyszer szétlőtt hófalakat a 177,4 háromszögletes pont két oldalán. Új előretolt állásokat, figyelőhelyeket is építettek és egyes lövegeket, illetve páncéltörő ágyúkat helyeztek tüzelőállásba az első vonalba. Ezek kétségtelen jelei voltak a közeli napokban várható támadásra való előkészületeknek, akárcsak a hóba leszúrt vékony, hosszú póznák, felül szalmacsutakkal, irányjelzési célból.

Dél előtt 11 órától az orosz tüzérség, elég szokatlan módon, a védőállások helyett a század-, zászlóalj- és ezredparancsnokságokat, továbbá a nehézfegyverek tüzelőállásait kezdte löni. Sok zavart és néhány sebesülést idéztek elő ezzel a kb. délután fél háromig tartó célbalövessel. A tüzet a saját tüzérségünk viszonozta és a hófalakat is lőtte.

A magasabb parancsnokságok figyelme ezen a napon azonban főleg az Urivnál előző nap megindult események felé irányult. A 2. magyar hadsereg parancsnoksága ismételtén kérte német felettesétől a Cramer-hadtest felhasználásának engedélyezését az Urivnál betört ellenség visszaverésére, de elutasították. Azt a benyomást keltette ez a magyar vezetésben, hogy a német vezetés nem tud elhatározásra jutni.

Az állásaikból kivetett magyar alakulatok a hófödte szabad területen éjjelezték a dermesztő hidegben. Nehézfegyverek jelentős része a támadók kezébe került. A 20. hadosztályból összevont erők hajnalban észak felől ellenlökésre indultak, ami sikeresen kezdődött, de 9 órakor végleg elakadt. Dél felől a Cramer-hadtest állományába tartozó német 700. páncélos csoport végre mégis támadást indított, de túl későn. Szovjet harcckocsikötélékekkel keveredett harcba és majdnem teljesen felmorzsolódott. Nem volt bevethető tartaléka a magyar

hadseregnek. Az előző napi betörés áttöréssé növekedett, az eredeti állások visszaszerzésének minden reménye nélkül. Az áttörésben részt vett erőket 3 és fél lövész hadosztályra, valamint legalább 1 harckocsidandárra becsülték, amibe 15—25 tonnás harckocsik voltak beosztva.

A mi állásaink előtt már egy idő óta megfigyelt támadási előkészületek 13-án is folytatódtak és a támadás közeli napokban való megindulására engedtek következtetni. E napon déltájban érkezett meg Petrovszkaja területére a megígért és nagyon várt német 559/2. páncélvadász század, 6 db 75 mm-es páncéltörő ágyúval.

A néhány nap óta tartalékban levő 18/III. zászlóaljnak a hadosztályparancsnok előzetes parancsot adott: legyen készenlétben Mihajlovskij községben a reteszállás gyors megszállására a 162,1 magassági ponttal jelölt magaslaton épült hátsó állásokban. A megszálló erők, 2 puskás század és 2 géppuskás raj, 14-én 6 órától legyenek riadókészültségben. Addig derítsék fel az árokrendszer állapotát. Készüljenek fel ellenlökés végrehajtására, a Károly-tanya irányában.

Dancs Elemér zászlóaljparancsnok Sári József főhadnagyot, a 7. század parancsnokát utasította járőrök kiküldésére. Ezek csakhamar megállapították az árkok használhatatlanságát és hogy nincsenek óvóhelyek. Mindent vastag hó borít.

A január 14-ére virradó éjjel szokatlanul csendesen telt. Néhány jelentéktelen vállalkozáson kívül nem jegyeztek fel harccselekményt hadosztályunk védőkörletében, pedig az éber figyelés és felcsigázott feszült várakozás általános volt az egész éj folyamán.

A hadosztály parancsnoka, a már említett harcjelentésében, a következőket írta elő:

„A vezetés és a csapatok ébersége és riadókészültsége már napok óta állandó volt! 1943. I. 14-én hajnalban egy bekísért fogoly azt vallotta, hogy újonnan megérkezett egysége hosszabb menet után, csak az éj folyamán került a hídfő állásba; tudta azt, hogy támadás készül, de nem tudta az időpontot! — Az egyidejűleg az egész arcvonal szélességében előlről visszatérő éjjeli harcjárőrök a megszokott helyzetről jelentettek; különös megfigyeléseket nem tettek! A néhány óra múlva bekövetkező nagy támadásra így közvetlenül még konkrét jelek nem mutatkoztak; mindazonáltal a várakozás szinte általános volt!”

A hadosztály parancsnokának kb. három hónappal az események után leírt helyzetmegítélése reálisnak tekinthető. Nincs okunk kételkedni benne. A saját helyzetről ezt olvashatjuk:

„1943. I. 14-én reggel, a hadosztály védőkörleténél légvonalban 15 km-es szélességű harcállásban 4 zászlóalj állott; a II. állást megszállva tartotta egy csak részben felfegyverzett új felváltó zászlóalj (21/II. menetzászlóalj). A hadosztály tartalék (1 zászlóalj = 18/III.) a balszárny mögött Mihajlovskijon állott; Kolo-meizevon volt még 1 roham- és 1 puskás század: *mindössze* tehát kb. 6 1/2 zászlóalj.” (A felsorolásból kimaradt a 12. hadosztály lovasszázada, Krasznoj Sarja községben. A jobb szárnyon, Perejesoje előtt a 18/II., tőle balra, középen, Sesucsje előtt a 48/I., ettől balra a 48/III. és a balszárnyon a Don partján, a 8/III. zászlóalj állt védelemben. A hadosztálytartalék Mihajlovskijban a 18/III.

zászlóalj. A csak kézi fegyverekkel, hiányosan felszerelt 21/II. menetzászlóalj a befejezetlen és behavazott II. védőállásban, a szabad ég alatt — J. B.)

A csapattestek parancsnokai az 1942 augusztus elején történt harcba lépés óta részben kicserélődtek. Január 14-én reggel a következők parancsnokoltak: 18. gyalogezred — Matlár Árpád ezredes; 18/II. zászlóalj — Hegedüs István százados; 18/III. zászlóalj — Dancs Elemér őrnagy; 48. gyalogezred — Lészay Ferenc ezredes (korábban a 3. gyalogezred parancsnoka); 48/I. zászlóalj — Pásztor Lajos alezredes; 48/III. zászlóalj — Horvay Gyula alezredes; 8/III. zászlóalj — Keserü István alezredes; 12. tüzérezred — Lehoczky Lajos alezredes; 12. hadosztály lovasszázad — Debreczeny Pál százados; 12. hadosztály híradószázad — Márton József főhadnagy.

A saját helyzet megítélése így folytatódik: „A hadosztály tüzérsége 7 magyar és 8 német, azaz összesen 15 ütegből állott. A páncélvédelmet összesen 4 db 37 mm, 14 db 50 mm, 11 db 75 mm, és 2 db 76 mm űrméretű (orosz) páncéltörő ágyú, valamint egy összefüggő 8-soros aknamező (T aknák) szolgáltatták.” (A felsorolásból hiányzik a 13-án Petrovszkaja községbe érkezett 559/2. páncélvadász század 6 ágyúja. — J. B.)

A felsorolt páncéltörő ágyúkból, a szovjet harcokcsik ellen csak a 75 és az orosz 76 mm-es űrméretűek voltak hatásosak. A helyzetmegítélés szerint: „A létszámok teljesek voltak. A tüzelőállásokban 2—2 1/2 lőszerjavadalmazás állott rendelkezésre, 3 javadalmazás a hadosztály vonat körletében. (1 javadalmazás 1 átlagos csapatnap lőszerükséglete minden fajta lőfegyverhez — J. B.) A védelmi készséget (...) igen jól működő figyelő és hírendszert, gondos tűzrendszer, célszerű védelmi terv és idejében elrendelt teljes riadókézsültség (...) biztosították.”

Az ellenséges helyzetről ismert volt:

„Védőállásban 5 zászlóalj a 12. hadosztály arcvonala előtt. Scsucsjében 1 munkás és 1 lövész zászlóalj, valószínű harccsoport tartalék. Scsucsje-től északkeletre a Don nyugati oldalán a 129-es páncélelhárító dandár 12-én beérkezett első lépcsője, a kb. 1 zászlóalj, összesen 8 zászlóalj.

Ismert tüzelőállásban 4 üteg, kb. 12—15 löveg. A 12. könnyű hadosztály arcvonala előtt levő ellenséges harcterületre I. 12-én és 13-án beérkezett 8 üteg (kb. 30 löveg) állásai ismeretlenek.

Duhovoje-től északra az erdőben kb. 40 harcokcsi. Sejtett erők: Sztalin-orgona fellépésével a hadosztály számolt. Nishne Ikorez és Szeden (Szrednye) Ikorez területén kb. 30—40 rejtett rakétalöveget jelentettek.

Az ellenség támadó szándéka és a támadás kb. időpontja ismeretes volt. Támadási célra és a bevetésre kerülő erőkre csak kb. lehetett következtetni. A hadosztályparancsnok ezeket az erőket 1 hadosztályra és 1 harcokcsi dandárra becsülte. Itt bizonytalanságot okozott, hogy az ellenség a múltban is többször kísérelt meg korlátozott feladattal felderítő és színlelt támadásokat. A támadás előkészületeit kiválóan leplezte és a végrehajtó erőket csak az utolsó pillanatban vonta előre.”

Bár az érdekelt 12. hadosztály parancsnoka hónapokkal később írta le így az 1943. január 14-i hajnali helyzetet, aligha lehetne hitelesebb képet rajzolni róla. A mellékelt vázlat is az akkor fennállt kölcsönös helyzetet szemlélteti. (132. o.)

Éppen január 14-én kellett megérkezniem a karácsonyi szabadságomról Petrovskajába. Meg is érkeztem volna a kellő időben a több napig tartó vonatkozás idejével megtoldott szabadságomról, ha menetrend szerint érkezünk a végállomásra. Osztrogozsszkba. A nagy vasúti torlódások miatt azonban sokat késett a vonatunk és ekkor még valahol Harkov és Nyikolajevka között dőcögtünk.

Osztrogozsszkba érve, 15-én este, a város kiürítésére készülődő alakulatokat és hátsóbb parancsnokságokat találtam. Tőlük nem kaptam használható felvilágosítást a helyzetről. Annyit mégis sikerült megtudni, hogy Petrovskaja már az oroszok kezén van, a 12. hadosztályt szétverték, a hadosztályparancsnokság helye ismeretlen. Karpenkovo felé, 30 km-re innen sincs már szállítási lehetőség, ahol a felettes VII. hadtestparancsnokságnál jelentkezhettem volna. Az útra magammal hozott élelem elfogyott. Egy almával teli kézi kofferrel a kezemben felszálltam a Nyikolajevka felé induló utolsó vonatra, ahol a magyar hadseregparancsnokságot tudtam. Az Osztrogozsszkból kimentett különböző anyagokat szállító vonat egyik fületlen tehervagonjában jutott hely, a vonatkísérőknél. A nagy hidegben a báránybőr szőrmével bélelt katonaköpenyem, a téli alsóruha és az egyenruhám mintha csak hálóing lett volna. Ugrándozva védekeztünk éjjel-nappal a megfagyás ellen. Az almám is megfagyott a kofferban, de más hiányában ezen éltem — lényegesen jobban, mint azok, akik az állásaikat elhagyni kénszerültek.

A magyar hadseregparancsnokságnál január 13-án Szvobodától délkeletre kevésbé jelentős erőkkel számoltak az Urivnál megállapított 5 különféle hadosztályhoz képest. Ott az arcvonal áttörése megtörtént és mint megállapították: „tovább folytatását a helyszínen rendelkezésre álló erőkkel megakadályozni nem lehetséges.” Ezért ismételten sürgették a Cramer-hadtest beavatkozását a Potudan folyócskától északra, mert számolni kellett azzal, hogy ezen átkelve Osztrogozsszk felé folytatják támadásukat az oroszok.

A Heeresgruppe B-től Sodenstern tábornok a sürgetésre Osztrogozsszkba rendelte a Cramer-hadtesttől a német 168. gyaloghadosztályt és az 1. gránátoszredet, anélkül azonban, hogy konkrét feladatot adtak volna nekik.

De mi történt valójában Scsucsjénál, a 12. hadosztály védőkörletében, a 14-ére virradó, aránylag csendesen telt éjjeli feszült várakozás után?

Mielőtt megvirradt, 6 óra előtt a szovjetek ismét irányjelző póznákat szúrtak le a hóba. Helyenként gyalogsági ágyúkat vontattak az első vonalba. Hordágyúkat hoztak előre, a „Törés” támponttól kb. 300 m-re tüzérségi löveget láttak lóval egész az első vonalba húzatni. Saját tüzérségünk zavaró tüzet irányított oda, de nem sok eredménnyel.

A viszonylagos csendet 6 óra 15 perckor hirtelen megindult fülsiketítő robaj, mindent megbénító pergőtűz váltotta fel. Dobpergésszerű sűrűséggel csapódtak állásainkra az oroszok egész tüzérségének, a Sztálin-orgonák (sorozatvetők), aknavetők és az első vonalba húzott gyalogsági ágyúk („csin-bum lövegek”) gránátjai és srapeljei, olyan szaporán, ahogy csak kezelőik újra tudták tölteni fegyvereiket — szünet nélkül. A hadosztályparancsnok becslése szerint 700 csőből áradt a pusztító ösztűz a Scsucsjével szemben védelmi állásokban levő három zászlóaljra, parancsnokságaikra és páncéltörő ágyúikra. Hátrább, tüzérségünk tüzelőállásai és figyelői, a balszárnyon védelemben levő 8/III. zászlóalj, a tartalékban levő 18/III. zászlóalj Mihajlovszkijban, az ezredparancsnokságok és Petrovskaján a hadosztályparancsnokság is bénító tűz alá kerültek.

A hajnali hőmérséklet —35 °C.

A zászlóaljparancsnokok az első robbanásokra riadót rendeltek el és az állások megszállását. Az emberek a lövészárokból előreugró löállásaikba húzódtak, ahol három oldalról az árok fala védte őket és a lőréseiken át igyekeznek tájékozódni, de tűzön és füstön kívül mást nem láttak. Az állások előtt telepített aknasorok tömegestül robbannak fel a becsapódó lövedékektől. A drótakadályok és spanyollosasok darabokra szakadtak szét. A gránátoktól felcsapódó, hóval keveredett agyagos törmelékből mind több hullt az árkokba és bokáig, sőt azon felül, sok helyen térdig, mi több néhol csipőig borította be az ott meghúzódókat, akik fagytól gémberedetten szorongatták kézi fegyvereiket.

A kiépített távbeszélő-vezetékek egymás után szakadtak meg és már csak rádióval, vagy küldönccel volt lehetséges a kapcsolattartás. Sebesülésről, vagy halálról legfeljebb a közvetlen szomszéd löállításában meghúzódó értesülhetett, de az állandó tűzben lehetetlen volt az elszállításuk.

A 8 III. zászlóalj védőkörletének jobb szárnyán, annak is a legvégén, ahol a szomszédos 48 III. zászlóalj védőkörlete kezdődött és ahol az első védőállások vonala hirtelen megtört és eltávolodva a Don partjától déli irányban folytatódtott, egy kiváló kilátással rendelkező magaslati pont volt. Itt húzódtak meg állásában egy 47 mm-es páncéltörő ágyús szakasz, melynek tagjai egész éjjel azon dolgoztak, hogy ne csak, mint eddig a Don felé, hanem a jobb szomszéd 48 III. zászlóalj védőállása elé is tudjanak löni. Biró József tartalékos hadnagy, a szakaszparancsnok innen látta a pergőtűzet. Így ír róla: „Egyetlen összefüggő tűzvonal lángolt. Meggyulladtak a bunkerek is. Jobbra és hátra minden lángolt, még a hó is. . . A tüzes füst mindent elborított.”

A megszakítás nélküli sorozatvető- és aknavetőtűzben egymás után omlottak össze a gyalogság nehéz fegyvereinek, géppuskáinak, aknavetőinek, gránátvetőinek tüzelőállásai és váltak használhatatlanná a fegyverek is. A védőállásokba mind több törmelék hullt, helyenkint csaknem teljesen betemette azokat.

6 óra 30-kor a hadosztályparancsnok jelentette a hadtestparancsnoknak, hogy védőállása pergőtűz alatt áll, mely a 177,4 háromszögelési pont környékén, kb. 3 km szélességben különösen erős. A nagy füst és por miatt a figyelés lehetetlen, a távbeszélő-összeköttetés a védelmi állásokban levőkkel megszakdt. A hadosztály- és az ezredparancsnokságok is tűz alatt vannak.

A küzdő zászlóaljparancsnokok tűzértségi zárótűzet kértek, és repülőátmozgatót. Tűzértségünk a bénító tűz alatt csak nehezen és hiányosan tudott eleget tenni a védők kérésének. A nagy füst is akadályozta tevékenységüket. A megfigyelhető és a sejtett ellenséges gyülekezési helyeket vették tűz alá.

Koppány százados csoportja 7 üteggel a jobb védőkörlet, a 18 II. zászlóalj állásai elé tüzelt. Langhammer százados csoportja 8 üteggel, amelyben a 151/1. nehéz mozsárüteg, és 3 német üteg is részt vett, a két középső, a 48/I. és 48/III. zászlóalj védőkörlete elé lött. Hámori Ödön tartalékos főhadnagy csoportja pedig 6 üteggel a balszárnyon védekező 8/III. zászlóaljat támogatta. Rajtuk kívül Emil Cociancig német tüzérezredes parancsnoksága alatt a távolharccsoport 4 ütege az ellenséges tűzértség állásait vette tűz alá.

Lészay ezredes, a 48. ezred parancsnoka, ismételten biztatta és kitartásra buzdította az elől harcolókat. Lőszerutánpótlásra intézkedett és továbbította a neki megígért repülőátmozgató hírért.

A fűlsiketítő sűrű robbanások fél nyolcig folytatódtak, majd a tűzérési zárótűzet kissé hátrább helyezték és a szovjet gyalogság kötelékei bukkantak fel a lassan ritkuló füst mögött, közvetlenül a már széttépett drótakadályok előtt, és pedig egy csoportjuk az „Ede” támaszpontunk előtt, a másik, a legnagyobb kötelék a „Hargita”, a „Szőke”, a „Törés” és az „Úrdomb” előtt, végül egy gyengébb egység az „Orgoná”-val szemben. A tűzérési tűzet igen erős gyalogsági tűz váltotta fel. Saját védőink kézi fegyvereikkel és a még működőképes géppuskákkal viszonozták a mind közelebb kúszó, szökellő szovjet harcosok tűzét, akik kítűnő géppisztolyaikkal, kézi- és ködgránátokkal, helyenként nagy távolságra ható lángszóróikkal harcolva megállíthatatlanul közelítettek védőállásainkhoz, a mi gyalogságunk tűzétől sebesült, vagy elesett társaik sorsától el nem riasztva. A drótakadályok még épen maradt részeit előre elkészített töltetekkel robbantották fel. Állásainkhoz egész közel érve kézigránátharccá, majd a géppisztoly mellett szuronnal és puskatussal vívott kegyetlen, ember-ember elleni kézitusává vált a harc. Egy csoportjuk vállra akasztott fegyverrel és feltartott kézzel közeledett, majd az árokba ugorva lekapták fegyvereiket és kíméletlen közelharcba kezdtek.

A VII. hadtest parancsnoka 7 óra 30-kor távbeszélőn felhatalmazást adott a nemrég tábornokká kinevezett Solymossy hadosztályparancsnoknak a 19. hadosztály tartalékának (Zenyd-csoport) közvetlen igénybevételére, arra az esetre, ha az összeköttetés megszakadna a hadtest felé és a helyzet alakulása szükségessé tenné. Ugyanakkor intézkedett a 19. és 23. hadosztálytól kivonható erőkből tartalék képzésére, továbbá hogy az összes légvédelmi gépágyús alegység és a Marki községbe előző nap érkezett német 559/3. páncélvadász század álljon készen észak felé való alkalmazásra.

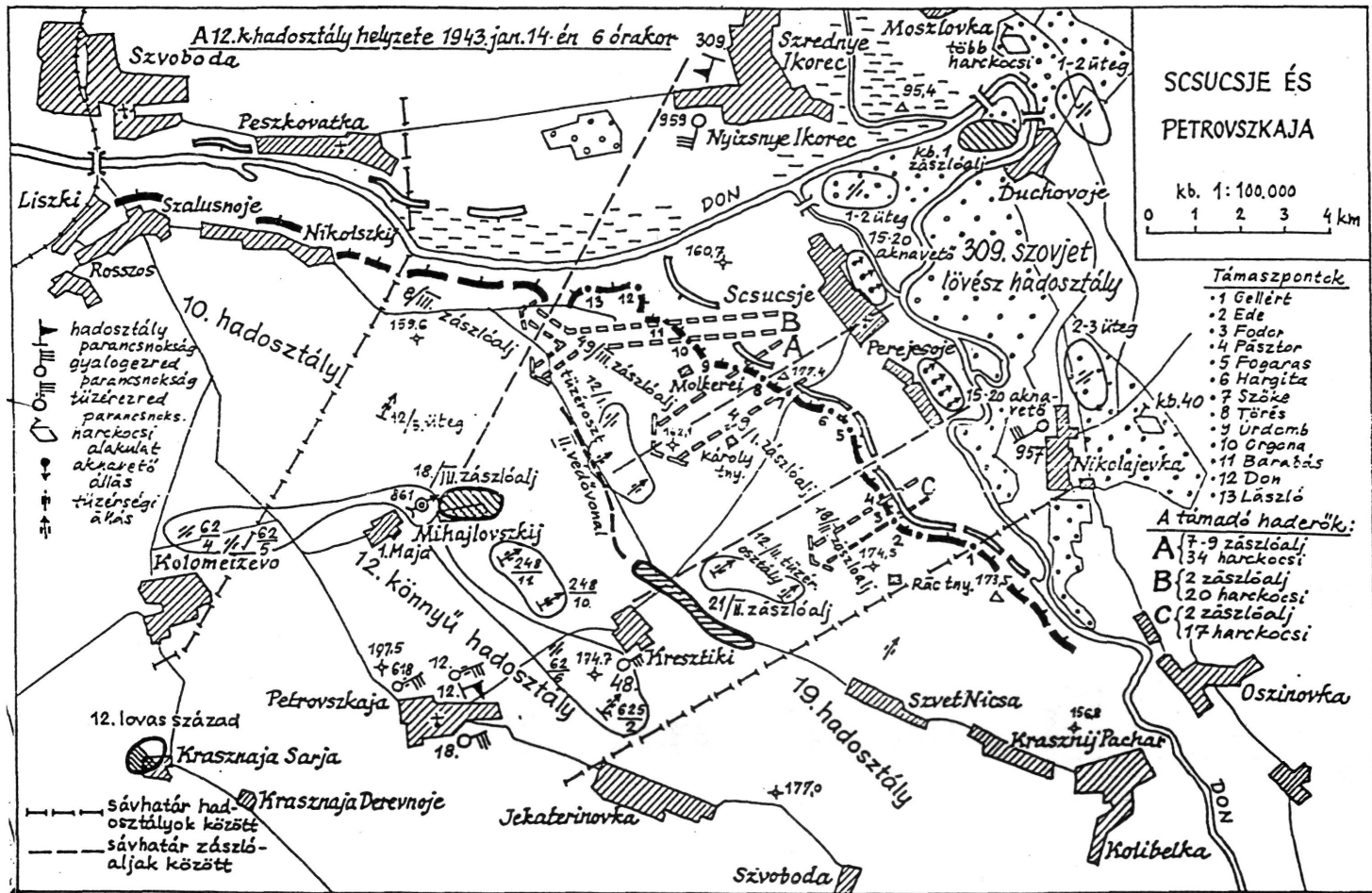
A védőállásokért folyó kézítása a nagy számbeli többségben támadó szovjet lövészek fölényét eredményezte. Háromnegyed nyolc körül sikerült betörniök az árokba a 48/I. zászlóalj bal és a 48/III. zászlóalj jobbszárnyán. Mind a két zászlóaljparancsnok támadásra rendelte tartalékát a védőállások visszafoglalása érdekében. A jobbszárny 18/II. zászlóalj elhárító tűzével és a tűzérési támogatásával még meg tudta állítani az első rohamot.

Lészay ezredes kitartásra buzdított és az ezredtartalékot a Károly-tanyára, az első vonalhoz közelebb rendelte. Újra ígérte a repülő-támogatást is.

A hadosztályparancsnok ekkor a tartalékban Mihajlovskij községben már előbb riadókézsültségbe helyezett 18/III. zászlóaljnak parancsot adott arra, vonuljon előre a Kresztikről északnyugati irányba vezető útig, ott készüljön fel ellenlökés végrehajtására. A zászlóalj gyülekezése közben tűzérési tűz érte a községet, aminek következménye lett 4 súlyos és 2 könnyebb sebesült. Az egyes részek, fedezéket keresve a tűz ellen, kezdtek szétfutni. Dancs őrnagy zászlóaljparancsnok, az utca közepén futás közben sorakoztatta újból embereit és rövid buzdító beszédet intézett hozzájuk, majd harci alakzatban indította el őket a kapott parancs végrehajtására. A Mihajlovskijtól keletre induló út jobb oldalán a 7. század Sári József főhadnagy, a bal oldalán a 8. század Kiss Sándor százados parancsnoksága alatt rendezetten megindult. Mögöttük, második lépcsőben, a 2. század és a géppuskás század menetelt.

A első vonalban küzdők előtt nyolc óra körül tűntek fel az első harcokocsik, közöttük és rajtuk újabb lövészcsoportok. Solymossy vezérőrnagy 8 óra 10-kor

A 12.k.hadosztály helyzete 1943.jan.14-én 6 órakor

SCSUCSJE ÉS
PETROVSKAJA

kb. 1:100.000
0 1 2 3 4 km

Támaszpontok

- 1 Gellért
- 2 Ede
- 3 Fodor
- 4 Pásztor
- 5 Fogaras
- 6 Hargita
- 7 Szőke
- 8 Törés
- 9 Úrdomb
- 10 Grgona
- 11 Barabás
- 12 Don
- 13 László

A támadó haderők:

- A 7-9 zászlóalj
34 harckocsi
- B 2 zászlóalj
20 harckocsi
- C 2 zászlóalj
17 harckocsi

132

--- sávhatár hadosztályok között
- - - sávhatár zászlóaljak között

jelentette ezt hadtestparancsnokának, akkor még bizakodó hangulatban. Mint mondta: „Az ellenséget általában visszavertük, csak középen van egy kisebb betörés. Ez ellen a hadosztály tartalékát rendelem támadásra.” Eleinte a két középső zászlóalj előtt 4—4, a jobb védőkörlet felé is csak néhány harckocsit észleltek. Ezek a nehéz fegyvereinket lötték.

Az állásokért, az állásokban szünet nélkül folyt a közelharc. A már behatolt, illetve a közel férközött szovjet harcosok kézitusaival mind nagyobb szélességben vették birtokukba az árokrendszerünket. Újabb halottak és sebesültek. Az utóbbiak, ha járásképtelenek voltak, ott helyben megfagytak a nagy hidegben. A szovjet sebesültvívők jobb eséllyel tudtak sajátjaikon segíteni.

A magyar kézben maradt védőállás-részek igen erős aknavető és Sztálin-orgona tűz alatt álltak. Tüzérségük fél kilenc körül a mi útegeinkre, tartalékainkra és a parancsnokok harcálláspontjaira helyezte át tűzcspásait. Ekkor azt észlelték a 48/III. zászlóaljbeliak, hogy kb. 3 ellenséges lövészszázad hatolt be a „Halálvölgy”-nek elnevezett mélyedésen át, a nagy füst miatt addig észrevétlenül, és a „Molkerei” (a német térkép szerint) irányába nyomul előre. Ellenük Keserű alezredes saját 8/III. zászlóalja tartalékszázadát indította ellentámadásra.

Háromnegyed kilenc körül abbamaradt a védőállások első vonalaira irányított összűz. Helyette az állások mögötti összekötő utakat kezdték el löni, főleg srappnellet, az utánpótlás és a tartalékok mozgásának bénítása végett. Ugyanekkor megindult a második hullám, a sok harckocsival támogatott nagy támadás, a harckocsik között futó és rájuk kapaszkodó lövészek sűrű soraival. A 18/II. zászlóalj védőkörlete ellen kb. 2 zászlóalj 17 harckocsival, a 48/I. és a 48/III. középső zászlóaljak egymással érintkező szárnyai ellen, a „Károly-tanya” felé 7—9 lövészzászlóalj és 34 harckocsi, a 48/III. zászlóalj balszárnya ellen kb. 2 zászlóalj és 20 harckocsi fenyegető tömege nyomult előre. (A harckocsik itt közölt száma a 18/II. zászlóalj és a legjobb figyelőrendszerrel működő 12. tüzérezred parancsnokának a harctudósításából származik és a legvalószínűbb a más forrásokban található adatokkal szemben.) A harckocsik többsége T-34-es, de voltak nehezebb típusúak is.

A saját gyalogságunk tulajdonképpen először jutott abba a helyzetben, hogy harckocsitámadás érte őket. A rendelkezésre álló 13, a szovjet harckocsik ellen is hatásos páncéltörő ágyú, a széles védőkörletre elosztva olyan kevés volt, amivel nem lehetett eredményesen harcolni. Ennek elkerülhetetlen következménye a már kézitusában is hátrányos helyzetbe került emberek reményvesztése lett. Pásztor alezredes, a jobb középső zászlóalj parancsnoka, látva az állások tartáhatatlanságát, 9 órakor, hírvívők útján elrendelte a visszavonulást a „Károly-tanya” vonaláig. 6 harckocsi követte őket. A zászlóalj védőkörletében állásban levő páncéltörő ágyú kilőtt 3 harckocsit. A visszavonulás mégis nyomban megkezdődött, a halottak, a sebesültek és a kiépitett állások kényszerű otthagynása árán.

A bal középső 48/III. zászlóalj, amelynek a jobbszárnyán a védőállásban egy idő óta kézitusa folyt és szemből közeledett felé a még veszélyesebb második hullám, jobb felől is fenyegetett helyzetbe került. És bár Lészay ezredparancsnok páncélvadász-alegységek küldését ígerte Kresztikiből, itt is megkezdődött a visszavonulás, ami hamarosan általánossá vált. A zászlóaljparancsnok saját

harcálláspontja vonalában igyekezett kitartásra bírni csapatait, de az ellenség lövészeinek harckocsikkal közös, ellenállhatatlan nyomása elől tovább hátráltak. Fél tízkor már csak a parancsnok küzdött megerősített álláspontján, a törzsébe beosztottakkal, az előrenyomulók ellen. Negyed óra múlva azonban ők is kénytelenek voltak visszavonulni az 50 méterrel hátrább levő légvédelmi ágyús üteg tüzelőállásaiba. Ezek, repülőgépek helyett, a közeledő harckocsikat lőtték, bizonyos eredménnyel, de nem győzték, olyan sok volt belőlük.

Itt sebesült meg Horvay Gyula zászlóaljparancsnok, nem sokkal 10 óra után. Beosztottjai vitték hátrafelé, de újabb — végzetes — lövés érte. Elesett, több száz zászlóaljbeli katonájával együtt és egy napon.

A zászlóalj balszárnyán ezután történtek a már idézett szemtanú, Bíró József hadnagy így látta: „Tüzelőállásunktól jobbra, a domb és a füst mögül kb. 12 harckocsi tűnt föl. T-34-ek voltak, sőt nagyobbak is. Fehérre voltak mind meszelve. Közöttük és mögöttük a gyalogság. Végeláthatatlan sötét tömeg. A sajátjainkból életben maradtak menekültek a mély hóban. Beérték őket. Összekeveredtek. A domb alján, 2—300 méterre így jöttek felénk. Géppuskáink lőtték őket, nem tudva megkülönböztetni a sajátot az ellenségtől. »Ne lőjete!« kiabálták a magyarok. Néhányan felbuktak, de a nagy tömeg tovább közeledett. Erre én szoltam oda »tüzet szüntess!« és elhallgattak. Parancsnokuk Tass zászlós fehérre válva feküdt a hóban. Majd újabb találat érte. Halálos volt. A harckocsik a tüzérség ütegállásai és a parancsnokságok harcálláspontjai felé fordultak el. A lövészek hozzánk közeledtek.”

Nemcsak itt, máshol is hasonlóan történt a visszavonulás. Aznap este a 48/III. zászlóalj segédtszjtje Popasznij előtt 126 embert tudott a zászlóaljból összegyűjteni a kb. 1000 főből.

Végre három német bombázó is megjelent a betörési hely fölött, a korábban átvonuló felderítők után, és ideiglenesen kissé megfékeztek a támadás lendületét az áttörés helyén ledobott bombáikkal.

A Petrovskajakába érkezett 559/2. német páncélvadász századot a hadosztályparancsnok Kresztikibe rendelte előre és a 18. gyalogezred parancsnoka alárendeltségébe helyezte.

Mindez mit sem változtatott azon, hogy védőállásaink középső része teljesen szétnyílt. Az állandóan növekvő résen át szabadon jöttek be a szovjet erők harckocsikkal támogatott lövészei.

Solymossy vezérőrnagy 10 óra körül újból jelentette a helyzetet hadtestparancsnokunknak. Eszerint az ellenség elérte a két középső zászlóalj parancsnokának a harcálláspontját, sőt, részben túl is haladt azokon. A jobb szélső 18/II. és a bal védőkörlet 8/III. zászlóaljai még tartották védőállásaikat. A kb. 5 km széles betörés helyén folytatódott a harc. Az ellenség három irányban támadt: a zöm a „Károly-tanya” felől Petrovskaja és Mihajlovskij irányában, egy kisebb kötelék a Don mentén Nyikolszkij felé. A 12/2. ütegünk tüzelőállása már az ellenség kezébe került, de látni lehetett egyes visszafutó oroszokat is. A hadosztály a tartalékszázaljat ellenlökésre rendelte, a páncélvadász századot pedig Kresztikibe irányította, a harckocsik zöme ellen.

Kresztiki község harckocsitámadás elleni védelme érdekében azt a feladatot adták Zanyi hadnagnak, a 18. gyalogezred árkászszázada parancsnokának, hogy aknák telepítésével zárja le a községet kelet felől. Már a munka kezdetén

látta, és jelentette ezredparancsnokának, hogy a „Károly-tanya”-n orosz harc-
kocsik vannak.

A bal védőkörletet megszálló 8/III. zászlóalj a Don felől ekkor még nem érte támadás. Ugyanakkor jobb szélső 8/9. századát, amelynek jobb szélén Bíró József hadnagy páncéltörő ágyús szakasza állt harcban, a 48/III. zászlóalj általános visszavonulása miatt a szovjet lövészek délkeleti irányból már megközelítették és dél felől bekerítéssel fenyegették. A század parancsnoka távbeszélőn engedélyt kért a nyugat felé való visszavonulásra. Ennek birtokában a 159,6 magassági ponttal jelölt domb keleti lejtőjén foglaltak el új védőállást. A védelmet itt a 8/7. század parancsnoka szervezte és megállította a visszavonulókat. Közelharc árán visszaverték az ide betört szovjet alegységeket, sőt sikeres vállalkozásokat is végrehajtottak az elhagyott védőállásban maradt sebesültek kiszabadítására. Közöttük volt dr. Tass István tartalékos zászlós is, akinek a második sebesülése mégsem volt halálos, mint ahogy eredetileg gondolták.

A 8/III. zászlóalj jobb szárnya délután 4 óráig kitartott ebben a helyzetben. A zászlóalj bal szárnyát is támadás érte a Don jegén át Peszkovatka felől. Délután 2 órakor ezt még vissza tudták verni.

A jobb védőkörletben harcoló 18 II. zászlóalj ellen 10 óra körül kibontakozó támadás térfelnyerése gyorsabb volt. A 48 I. zászlóalj visszavonulása miatt a bal-szárnyon védekező 18/4. századot a bekerítés veszélye fenyegette és előlről is benyomták védővonalát. A század parancsnoka elrendelte a jobb felé való húzódást, majd a „Rác-tanya” irányában vonultak vissza. A mögötte tartalékban volt rohamszázad a zászlóaljparancsnok harcálláspontjához hátrált. Ezután a középen védekező 18/5. századot is visszavonulásra kényszerítette a támadás. Egy részük a jobb szárnyon védekező 18/6. század felé húzódott, de ott megállították őket. Nagyobb részük a szomszéd 19. hadosztály sávjába ment át, miután egy csoportjukat szovjet egységek elfogták.

Egy lövészzászlóalj — harcokocsik kíséretében — a 174,5 magassági pont közelében telepített zászlóaljparancsnokság felé tört előre és azt kb. 600 méterre megközelítette. Saját páncéltörő ágyúk kilőttek két harcokocsit, a többi onnan lőtte a zászlóaljparancsnok harcálláspontját. A három német bombázó repülő bombákat dobott rájuk, de csak átmenetileg zavarta gyülekezésüket.

A rohamszázad fél tizenegy körül foglalt állást a zászlóaljparancsnokság közelében. Egy órai ellenállás után Hegedűs százados jelentette az ezredparancsnoknak, hogy nem tudnak tovább kitartani, ezért Kresztiki felé kénytelen visszafordulni. Lészay ezredes ezt tudomásul vette. A zászlóalj egy másik csoportja Gyimesi százados vezetésével és Cseh főhadnagy közreműködésével, a „Rác-tanya”-tól kb. másfél kilométerrel hátrább tüzelőállásban levő 12/4. ütegálláshoz húzódott vissza. Itt az üteg tisztjeivel és legénységével visszavertek több gyalogsági támadást, egészen délután 3 óráig. Utána, a sötétedés beálltával, a Bouquet Kálmán tartalékos hadnagy, ütegparancsnok vezette tüzerekkel együtt a 19. hadosztály sávjába eső Jekatyerinovka felé kényszerültek visszavonulni. Egy harmadik csoport Mudrony százados, géppuskás századparancsnok és Rimanóczy főhadnagy vezetésével a „Rác-tanya”-ra vonult vissza. Itt 12

óráig ellenálltak, de ekkor lövészek 4 harckocsival támogatott támadása elől visszavonulásra kényszerültek, szintén Jekatyerinovka község felé.

Fél tizenkettőkor Solymossy vezérőrnagy újból jelentkezett távbeszélőn a hadtest parancsnokánál. Az oroszok, mint jelentette, már az ütegállásoknál harcoltak visszavonuló gyalogságunk és az ütegek legénységével. Előnyomulásuk, harckocsik támogatásával, tovább folytatódott. Egy orosz rádióadás szerint fél egykor egy második harckocsihullám indul támadásra, amely az elsőnél is erősebb lesz. (Ez a feltehetően csak ijesztésre szánt hír nem bizonyult igaznak. Nem jött a második hullám támadása. — J. B.) A hadosztályparancsnok korábbi bizakodó hangulata azonban teljesen eltűnt.

Legeza hadtestparancsnok azonnal tovább jelentette ezeket a hadseregparancsnokságnak, kérve máris a „Stuka” támogatást és a páncélosadosztály sűrűs rendelkezésre bocsátását ellentámadás céljából. Ott azt közölték vele, hogy a Heeresgruppe B magának tartotta fenn a páncélosadosztállyal való rendelkezést. Negyed óra múlva újból kérte az ellentámadást, mondván, ha ez elmarad, az ellenség estig Kamenyka körzetét is elérheti és ezzel a saját erőltolást lehetetlenné teheti. Javaslatára újból elutasításra talált.

A már korábban előre rendelt hadosztálytartalék, a 18/III. zászlóalj, 8 óra után elérte a Kresztikitől észak felé húzódó horhost. Páncéltörő ágyú megerősítést is kapott. Egy magyar üteg (a 12/3.) és két német löveg volt itt tüzelőállásban. A tartalékszázlój itt 9 óra körül ellentámadásra kapott parancsot a hadosztályparancsnokságtól, de nem kerülhetett rá sor, mert a szovjetek ekkor már a horhos oldaláról közeledtek. A támadókat gyalogsági és tüzérségi tüzérel megállították. 10 órakor a zászlóalj balszárnyát 6—8 harckocsi közelítette meg. Ezekből a páncéltörők hármat kilőtték, a többi gyorsan visszavonult. Felettük 3 Messerschmitt gép keringett. A küzdőket a hadosztálytól a hadtestparancsnokság által igényelt „Stuka” támogatás és páncélostartalék érkezésével biztatták kitartásra, de az ígéretet nem váltották be.

Dancs őrnagy, zászlóaljparancsnok a 48/III. zászlóalj visszavonuló katonáit is megállította és saját egységeibe osztotta be. Az ellenség 20—40 főből álló lövészcsoportokban támadott tovább, amiket tüzérség és két, Scsucsjé felől közeledő harckocsi támogatott. Ezek ütegeinek, Havasi tüzér zászlós lövegeit és páncéltörő ágyúinkat lőtték. Dél tájban robbanó lövedéktől megsebesült Dancs őrnagy, de még előre ment a küzdő századokhoz tájékozódásra. Újabb sebesülés után, ami az alkarját érte, átadta a parancsnokságot Kiss Sándor századosnak. Őt Mihajlovszkij községben szállították kötözésre. Tíz perc múlva Kiss százados is megsebesült. A parancsnokságot a zászlóalj-segéd tisztnek, Pető Gyula főhadnagynak adta át. Utána őt is hátra szállították, több legénységi sebesülten együtt.

A 18/III. zászlóalj ezután harcolva vonult vissza Mihajlovszkij községig, ahol sötétedésig ki tudott tartani. A közelharcban sokak mellett Sári J. főhadnagy is sebet kapott és fogságba került, de százada kiszabadította. Itt esett el Havasi tüzérszászlós is, sok gyalogos és tüzér társával együtt.

A még lábon álló, magas napraforgóval sűrűn borított területen a szovjet lövészek szorosan követték a visszavonuló zászlóaljat. Közben, főleg a balszárnyon, rajtaütésekkel, a géppuska- és géppisztolytűzzel sok veszteséget okoztak a mieinknek.

A VII. hadtestparancsnokságtól rendelkezésre bocsátott két zászlóaljából az 54/II. zászlóaljat Soly mossy vezérőrnagy ellenlökésre rendelte Kresztikiből a Scsucyje felé vezető út mentén. Támadásuk megindult, elérték a II. védővonalat, de onnan tovább támadva, az ott levő 21/II. zászlóaljjal együtt, felmorzsolódtak a harcokocsikkal támogatott szovjet lövészek elleni egyenlőtlen harcban. Ezért a 12. hadosztály parancsnoka a 12/I. zászlóalj ellenlökését reménytelen vállalkozásnak ítélte és a hadtestparancsnok hozzájárulásával Jekatyerinovka közsébe irányította vissza a zászlóaljat, a 19. hadosztály sávjába.

A kora délelőtti órákban még csak 5 km széles áttörés délutánra — a nagy fölényben támadó szovjet erők térnyerése elátal — 10 km-re tágult és tovább szélesedett. E súlyos harcokban hadosztályunk nem kapta meg a kért és remélt „Stuka” támogatást és elmaradt a Cramer vezette tartalékhadtest ellentámadása is. Az áttörés végleges lett.

A védőállások áttörése után a védőkörleten belül a hadosztály tüzérsége is fokozatosan közelharcba került a támadó szovjet lövészekkel. Legelőször a gyalogság védőállásaiban, vagy azok közelében felállított tüzérfigyelőket érte támadás. A 12/2. üteg főfigyelője 9 óra után rádión jelentette parancsnokának, hogy 5 harcokcsi és sok lövész támadja őket, akik ellen harcba bocsátkoztak. Rádiójuk akkor elhallgatott, harc közben megsemmisültek. Majdnem ugyanakkor a 12/3. üteg főfigyelője azt jelentette, hogy teljesen körül van zárva és kitörésre kér engedélyt. Az engedélyt megkapta, de nem tudott kitörni. A további sorsa ismeretlen. Mindkettő a 48/III. zászlóalj védőkörletében volt. A tüzérség többi figyelője részben hasonló módon közelharcban semmisült meg, mások még idejében vissza tudtak vonulni, mint pl. a 12/7. ütege.

A szovjet lövészek harcokocsikkal kísért támadása lendületesen haladt tovább. Kisebb csoportjaik az égő bunkereknel melegedtek. A többség úzte maga előtt a védőállásaikból kivetett gyalogságunkat, állandó géppuska- és géppisztolytűzet árasztva rájuk. A járóképtelen sebesült elvérzett, s ha nem, ott fagyott meg a nagy hidegben, ahol elesett. A szovjet harcosok közül is többen fölbuktak a végső erejüket és lélekjelenlétüket még el nem vesztett harcosaink kézifegyvereinek tüzétől. De ezekről a támadókat közvetlenül kísérő sebesültszállítók gondoskodni tudtak.

A visszavonulók ritkuló sorai és géppuskatűzet árasztó harcokocsikkal kísért üldözőik sűrű tömegei gyorsan közeledtek tüzérségünk ütegállásai felé. Parancsnokaik, vagy ha elesetek, azok helyettesei vezetése alatt a még együtt harcoló kötelékek emberei az útba eső ütegállások fedezékeibe ugráltak be és ott a tüzerekkel együtt, gyakran valamelyik tüzértiszt irányításával folyt tovább az elkeseredett közelharc, elszántan, mintha nem is számítana már az élet. Az ágyúk, mozsarak kezelői közvetlen irányítással lötték a közeledő harcokocsikat, azok pedig ágyúikkal a lövegeket, géppuskáikkal a gyalog harcolókat árasztották el tüzükkel. Sok harcokocsit kilótték bátor tüzereink, de nem győzték, annyi volt belőlük. Jöttek és jöttek mind közelebb, betörték az ütegállásokba, ahol kézitusával folyt tovább az öldöklés.

Elsőnek, fél tíz körül, a legelől tüzelőállásban levő 12/2. üteg esett áldozatul egy hirtelen támadásnak: csak néhány kezelője tudott kimenekülni a gyűrűből, a 12/3. ütegálláshoz. Tíz órakor már itt sem lehetett kitartani. Együtt vonultak

vissza a 12/7. üteg állásába. Amikor ott is tarthatatlanná vált a helyzet, Kresztiki felé tértek ki és annak védelmében vettek részt, miután az állásban maradt lövegeiket felrobbantották. A jobb védőkörlet sávjában állásban levő 12/6. üteg legénysége a kb. 50 főből álló sí- és rohamosztaggal megerősítve, valamint a hozzájuk visszavonult tűzérfigyelők, együtt vették fel a harcot a rájuk támadó harckocsikkal és lövészekkel, miután a védőállásait feladni kényszerült gyalogság többsége a „Rác-tanya” felé tért ki. Közvetlen irányzással kilöttek először 9, majd később 3 harckocsit, önfeláldozó harcban visszavertek két támadást. A harmadik támadás kivédésére már nem maradt ember. Négy kivételével mind elesetek. Igazi hősök voltak. A 12/5. üteg a balszárnyon védekező 8/III. zászlóalj védelmét támogatta, mialatt legalább 5 harckocsit kilőtt. Később, lövegeinek felrobbantása után, a gyalogsággal együtt harcolva vonult vissza.

A hadosztály saját, szervezetszerű tüzérsége így hallgatott el végleg. Lövön-tatású lévén, el sem lehetett vontatni a lövegeit, csak felrobbantani. A német tüzérség gépvontatású volt és hátrább is rendelkezett ütegeállásokkal. Az áttörést követően egymás után vonultak el. Az áttörés szélességében, az ütegeállásokban, az oda visszavetett két középső zászlóalj embereinek nagy része, az ütegek legénységével együtt, a betört szovjet erők ellen vívott súlyos kizúzásban elesett, megsebesült, vagy fogságba esett. Akik még mozgásképesek maradtak, eredeti egységeiktől elszakadva, összekeveredve, hátrafelé menekültek Kresztiki, Mihajlovszkij és Petrovszkaja felé, ott remélve menedéket. Az így keletkezett kb. 10 km széles hézagban nem volt többé parancsnok által vezetett harcegység; a vezetés lehetősége is megszűnt. A harckocsik elleni teljes védtelenség borzalma és iszonyata uralkodott el a még menekülni képeseken, ami hamarosan pánikba csapott át. Már csak a vak rémület, az életöztön hajtotta, űzte őket visszafelé a mély hóban; azokat akik hajnal óta az erős fagyban, minden étel és ivóvíz nélkül, még szinte percekkel korábban is bátran helytálltak a túlerő ellen, az ember-ember ellen vívott véres harcban. Nehézfegyverek legtöbbje az utolsó alkalmazási helyén maradt. Már csak a kézfegyvereket szorongatták fagytól gémberegett kezükben, sőt néhányan azt is elhagyták már.

Hogyan is szóltak a német Főparancsnokság (OKH) és a magyar Vezérkar Főnökének újév előtt kiadott szigorú parancsai? A legfontosabb követelmények: „Visszamenni senkinek sem szabad! Nincs hátra, csak előre van!” — így Szombathelyi. „Az elszakított és körbezárt részek mindaddig védekezzenek, tartsanak ki, míg felszabadítják őket!” — követelte Hitler. „Urvinnál és Szvobodánál erős helyi jellegű támadásokkal kell számolni. Ezekkel saját erőinkkel is elbánunk” — jelentették ki ellenvéleményt nem tűrő fölényrel a 2. magyar hadsereg felettes német parancsnokságánál még január 6-án is, egy héttel az áttörés előtt. Mintha szavakkal, parancsokkal, követelmények elvárásával, tartalékok és repülőátmozgató nélkül csatát lehetne nyerni!

A támadó szovjet csapatok, ezekről a dörgedelmekről mit sem tudva, délig elérték azt a völgyet, amely Kresztiki és Mihajlovszkij községek vonalától néhány kilométerrel keletre, észak-dél irányában húzódott és ott kötelékeiket rendezték. Ezt követően újra támadásba lendültek a visszavonuló csapataink üldözésére. Délután 2 órára körülzárták Kresztiki községet. A 48. gyalogezred parancsnoka igyekezett a községet védeni az oda visszavonulókból szervezett kötelékekkel. Az összekeveredett tömeget azonban ilyen hirtelen már nem

lehetett harci alakulatokba szervezni és a nehézfegyverek is hiányoztak. Aki tudott, még a körülfűrés előtt Petrovszkaja felé menekült. Lészai ezredes rádión kért engedélyt hadosztályparancsnokától a kitörésre és egy német páncéltörő ágyún jutott ki a gyűrűből a körülfűrés egy csoportjával. Jekatyerinovka felé menekültek. Kresztiki, csekély ellenállás után, 3 óra körül a szovjet erők birtokába került.

A 12. könnyű hadosztály helyzete veszedelmesen romlott. A védelem mindenütt felbomlott, a jobbszárny 18/II. zászlóalj megmaradt részei, valamint a Lészai ezredessel Kresztiki községből kitört csapatok a jobb szomszéd 19. hadosztály védőkörletébe sodródtak át és automatikusan e hadosztály parancsnokának a vezetése alá kerültek. Hasonlóan alakult a balszárnyon a 8/III. zászlóalj alárendelési viszonya. Nyikolszkij felé való visszavonulásával a 10. hadosztály harcászójába került át és eredeti hadosztály kötelekébe került vissza.

A 12. hadosztály parancsnokának 2 óra után már csak a Petrovszkaja községben található parancsnokságok személyzete, a 12. lovasszázad és az ide menekült rendezetlen csapatrészek álltak rendelkezésére a 10 km széles, védelem nélkül maradt harcászóban.

A 12. lovasszázadot még délelőtt 10 órakor riadóztatta Solymossy vezérőrnagy és Petrovszkaja községben rendelte. A század 12 óra 15 perckor megérkezett és ettől fogva ott volt tartalék. A Debreczeny Pál huszárszázados parancsnoksága alatt eladdig tartalékban volt század emberállományának 80%-a és lóállományának 40%-a még harcképes volt. A lóhiány a silány takarmánytól, a vízhiánytól és egyéb okból elhullott, valamint a legyengülés miatt leadott állatokból eredt.

Ebben a helyzetben kapta a hadosztályparancsnok Legeza hadtestparancsnok utasítását negyed három körül: A Cramer-hadtest ellentámadásának sikere érdekében (amire a VII. hadtest parancsnoka, a kapott ígérek alapján, január 15-ére biztosan számított) a 12. hadosztálynak feltétlenül tartania kell Jekatyerinovka északi csücske és Mihajlovskij község keleti szegélye által meghatározott vonalat. Ugyanakkor a hadtestparancsnok a jobb szomszéd 19. hadosztály feladatául a helyzetében való végsőkig való kitartást rendelte el. Ennek érdekében az oda irányított tartalékokkal biztosítania kellett az északi szárnyát.

A feladat végrehajtása érdekében, Solymossy fél négykor Matlár ezredesnek adta azt a parancsot, hogy törzsének embereivel, a 12. lovasszázaddal és az összegyűjtött visszaözlőlőkből harci egységeket alakítva, tartóztassa fel az előnyomuló ellenséget a hadtestparancsnok által kijelölt vonalban. Túl erős nyomás elől zömével Krasznaja Sarja felé térjen ki.

Nem sok valósult meg a hadosztályparancsnok intézkedéséből. A lovasszázad parancsnoka, Debreczeny százados embereivel feltartóztatta a Kresztiki felől visszaözlőlő gyalogosokat és nagy eréllyel rögtönzött alegységeket alakított ki belőlük. Megrendült emberek, akiknek puskájukon kívül már nem volt más fegyverük. Matlár ezredes parancsára, Petrovszkaja körül körvédelmet hoztak létre a község és egyben a hadosztályparancsnokság védelmére.

A község keleti szélén, Markó huszárhadnagy, kb. 200, az északi oldalon Dr. Nánási gyalogos százados kb. 250 fős erős csoportja készült a község védelmére. Rajtuk kívül Gombos huszárszázados vezetése alatt kb. 200 fő tartalék

állt a déli oldalon. A nyugati kijáratnál pedig, akiknek a lova használható volt, lóháton képeztek még egy tartalékot.

A 12. hadosztály parancsnoka egyetlen egysége felett sem rendelkezhetett már sokáig.

Sötétedéskor, kb. fél ötökör, rövid harc után, Mihajlovskij község is elesett. Petrovszkaja felé két felől is közeledett kb. 3 lövészszázalój és 3 harckocsi. A község körvédelmére rendelt erők elégtelenek voltak a hatékony ellenállásra. A támadás északi irányból indult meg és a lovasszázad harcjelentése szerint „mindent elsópró vakrémület tört ki” ami a „lovasszázadra is átragadt.” A támadók három oldalról közelítették meg a községet.

A hadosztályparancsnok jelentette a helyzetet a hadtest parancsnokának, aki a parancsnokság azonnali visszavonulását rendelte el Krutyec községbe. A hadosztály vezérkari főnöke, Somoskuti százados ugyanezt jelentette a hadtest vezérkari főnökének, miközben a támadók két felől már behatoltak a községbe és megkezdődött a helység-harc. Harcjelentésében ezt írta: „Mire befejeztem, a harc már közvetlenül a hadosztály parancsnokság épületének közelében folyt, úgyhogy az épület géppisztoly tűz alatt állott. Mikor a hadosztályparancsnok és én, kb. 17 órakor a parancsnokság épületéből kiléptünk és a részünkre visszamaradt Botond gépkocsiba akartunk beszállni, a gépkocsivezető jelentette, hogy géppisztolysorozat a gépkocsit üzemképtelenné tette. Így az I. b. (a hírszerző vezérkari tiszt a parancsnokságnál — J. B.) közepes személygépkocsijába szálltunk be, de kb. 40 m út után ez a gépkocsi is üzemképtelenné lett. Ekkor gyalog folytattuk utunkat az égő falun keresztül, majd a falu végén egy szánkóra szálltunk fel és azon Krutyecbe mentünk. A VII. hadtest parancsnoksága már kb. 16 órakor parancsot adott, hogy a hadosztályparancsnokság a vonatalakulatai körletébe változtasson állást. E parancs vételekor a hadosztály parancsnoksági törzs zöme hátra indult Krutyecbe; csak a vezetési rész: a hadosztály parancsnok, a vezérkari főnök, az Ia és Ib vezérkari tiszt maradt elől az eddigi állásponton.”

Ekkor tűnt el Hirth János tartalékos főhadnagy, a hadosztályparancsnokság irattárának őrzője, a parancsnokság összes irataival együtt. Somoskuti százados így folytatja harctudósítását:

„Krutezben a hadtest parancsnoksággal újból felvettük az érintkezést és azt a parancsot kaptuk, hogy a hadosztály parancsnokság menjen a 19. hadosztály parancsnokság álláspontjára. Oda, a hófúvások miatt, még terepjáró gépkocsin sem tudott a hadosztály parancsnok és én eljutni, úgyhogy január 15-én 16 óráig Rybalsino községben a 12. k. hadosztály vonat parancsnokság eddigi álláspontján tartózkodtunk, mert itt voltunk a legközelebb (2 km-re) a 48/I. zászlóalj parancsnok parancsnoksága alatt gyülekezett és még harcoló saját egységünkhöz és a még harcoló lovas századunkhoz is innen volt vezetékes összeköttetés.”

A lovasszázad zöme, a Petrovszkaja megtámadásakor keletkezett pánik után, a községtől kb. 2 km-re délnyugatra a völgyben gyülekezett és parancsnokuk, Debreczeny százados erélyes fellépésére újra rendeződött. A sötétben, 6 óra körül támadást indítottak Petrovszkaja délnyugati része ellen, de a község közelébe érve, az igen heves géppisztoly-, golyószóró- és géppuskatűzben elakadt a támadásuk. Debreczeny 7 óra körül megállította a támadást és századát visszarendelte Krasznaja Sarja községbe.

Matlárý ezredes, a 18. ezred parancsnoka törzsével még a hadosztályparancsnok visszavonulása előtt, az ő parancsára, Krasznaja Sarja községbe vonult vissza. Itt akkor a 12. híradószázadot találta, amely parancsnoka, Márton főhadnagy vezetése alatt, hivatásától eltérően, reteszállásba rendezkedett be. A lovasszázad visszaérkezése után e két alegység védelmezte ezt a kis települést másnap délig. Akkor, a még 14-én este kapott parancs értelmében, az ellenséges harckocsik támadása elől visszavonultak Krutyec községbe.

Legeza vezérőrnagy, hadtestparancsok a 19. hadosztály parancsnokával 14-én este 6 órakor közölte, hogy a 12. hadosztály tekintse megszüntnek, keressen összeköttetést a 10. hadosztály alakulataival Kolomeizevo községnél, vegye át a parancsnokságot Lóskay ezredes csoportja felett, azt a saját déli szárnyából kivont 1—2 üteggel erősítse meg és azokkal a következő nap akadályozza meg az oroszok térnyerését déli, délnyugati irányban a Cramer-hadtest által végrehajtásra kerülő ellentámadás biztosítása érdekében. A 12. hadosztályparancsnokság is értesítést kapott erről az intézkedésről Krutyecban.

Január 14-én késő estére tehát a 12. könnyű hadosztály mint hadműveleti-harci egység megszűnt. Solymossy hadosztályparancsnok a következőket írta a hadosztály összefoglaló történetében, 1943. február 20-án Kulikovkán:

„A hadosztály 10 órán át állott harcban több, mint 3-szoros, a főbetörési helyen 9-szeres túlerővel, nem számítva a 60 harckocsit, mely a hatalmas tűz-előkészítés mellett elsősorban volt okozója a gyors orosz előnyomulásnak.

E 10 óra alatt a 12. könnyű hadosztály elvesztette harcos állományának 70⁰/₀-át és egész tüzérségét.

Ezekben a veszteségteljes harcokban a bevetett páncéltörő fegyverek, a tüzérség és a repülők összesen 25 ellenséges harckocsit lőttek ki, tehát a megjelent összlétszámnak 42⁰/₀-át; az ellenség véres veszteségei óriásiak lehettek és határozottan túllépték átlagban a bevetett összerő 20⁰/₀-át.

A harcos állomány keretének 70⁰/₀-nyi elpusztulása bebizonyította, hogy a hadosztály a gyakorlati lehetőség határáig megtette a kötelességét.

A I. 14-i orosz támadás hatalmas ereje három irányban szorította vissza a 12. hadosztály roncsait:

A 8/III., a 18/III. és a 48/III. zászlóaljak részei Kolomeizevo-n át nyugat felé sodródtak. Karöltve a 10. könnyű hadosztály egységeivel I. 15-én Kolomeizevo-nál vívniak súlyos helység-harcot, majd annak eleste után ellenállást fejtenek ki Popassnij-nél és Puchvo-nál, I. 16-án Kriniza-nál. Innen kezdik folyamatos visszavonulásukat.

A 48/I. zászlóalj és a 21/II. zászlóalj részei a tüzérség zömével Krutez-en át Karpenkovo felé vesznek irányt.

Krassnaja Sarja, Krassnaja Derevnja vonalában a 12. lovas század és a 12. híradó század részei I. 15-én 10-ig tartják fel az oroszokat, majd visszavonulnak Krutez-ra. Itt 16-án egyesülnek a más kötelékekből oda beérkezett maradványokkal és az ott védő német harccsoporttal. Krutez I. 17-én elesik.

A 18/II. zászlóalj maradványai és a 21/II. zászlóalj, valamint a tüzérség részei I. 15-én délig Jekatarinovka-n ellen állnak a 19. könnyű hadosztály egységeivel karöltve. Onnan Márki-ra vonulnak vissza, mely I. 16-án elesik.

A hadtest parancsnokság a 12. könnyű hadosztály maradványait Karpenkovo

délnyugati területén gyülekezteti. Ezzel a 12. k. hadosztály egyelőre, mint szerves harcegység megszűnt létezni. Maradványai teljesen szétporladtak; belőlük a harcterületen alosztálynál nagyobb harcegységet megalakítani többé már nem sikerült.”

Legeza vezérőrnagy, a VII. hadtest parancsnoka 1943. február 6-án kelt beszámolójában a következőket írta a hadosztályunk körletében lefolyt áttörésről:

„A 12. könnyű hadosztály csapatai, I. 14-én, az első orosz támadással szemben, amelyet gyalogság hajtott végre, férfiasan viselkedtek. A súlyos tűzérési és aknavető tüzelőkészítést nyugodt idegzettel bírták. Ennek eredménye volt az első orosz gyalogsági támadás visszaverése, majd később a mélységi övben folytatott harc. Az orosz harckocsikkal szemben a gyalogság védtelennek érezte magát. Az állásainkat oldalozólag támadó harckocsik nyomán a gyalogság elhagyta állásait és ez okozta veszét. A bevetett tartalékok ellentámadásai csak a megközelítés fázisát érték el. Tulajdonképeni ellentámadásra már nem került sor, mert az ellenséges harckocsik hirtelen léptek fel és a gyenge páncél-elhárítás miatt kedvükre tevékenykedtek. Részben azért is, mert a visszazöldölők az ellentámadók egy részét magukkal ragadták. A gyalogságot elfogta a harckocsi-félelem és ez úgy terjedt, mint a futó tűz. Hathatós elhárító eszközök hiányában a hadosztály parancsnoknak nem állt módjában ezt a harckocsi-félelmet ellensúlyozni. A kevés páncéltörő fegyver tervszerű bevetését is erősen korlátozta a nagy hó, a köd és a füst.

Amikor az ellenséges harckocsik és nyomukban a gyalogság Petrovskaja-t megközelítették, 6 óra 27'-kor, a hadtest parancsnok megengedte a hadosztályparancsnoknak, hogy hirtengelye mentén hátrafelé harcálláspontot változtasson.” (Hirtengely = összefüggő vezetékes hírhálózat fő távbeszélő vezetéke, amihez a hálózatba tartozó távbeszélő állomások felé vezetékes csatlakozási lehetőség van. — J. B.)

Mindkét seregtestparancsnok (mai terminológiával: magasabbegységparancsnok — J. B.) elég reálisan értékelte hadosztályunk alakulatainak a magatartását a nagy fölényben támadó szovjet erők elleni egyenlőtlen harcban. Mégis szeretném hozzáfűzni a magam észrevételét, bár nem voltam jelen az áttörés napján, nem érkezvén még vissza karácsonyi szabadságomról. Harckocsikkal együtt támadó szovjet lövészek túlerejű támadása ellen ekkor kellett első alkalommal saját csapatainknak a harcban helytállnia.

A már hónapok óta, a rendkívüli hideg télben, nagy hóban és egyéb szokatlan körülmények között, hideg bunkerekben, nem megfelelő ruházatban és lábbeliben, kevés pihenés és elégtelen táplálkozás mellett testileg és lelkileg fáradtan helytállni kényszerültek harci értéke eleve nem lehetett magas és megközelítőleg sem volt elég a túlerőben támadó, harckocsikkal kísért ellenség visszaverésére. Az ilyen elvárás igen távol esik a realitástól. Különösen olyan nagy számú harckocsi megjelenése esetén, amelyek leküzdéséhez megközelítőleg sem volt elég a kilométerenkénti átlagban rendelkezésre álló 1 hatásos páncéltörő ágyú. (Az áttörés előtti utolsó napon Petrovskajára érkezett 559/2. német páncélvadász század ágyúit már csak Kresztiki és Petrovskaja védelménél lehetett felhasználni.)

A harckocsik, mint az egyik harctudósításból tudjuk, külön meglepetésként fehérre voltak meszelve, a reggeli félhomályban, a tűzérési tüzelőkészítés

óriási füstjében túl későn voltak felismerhetők. A védőállás sem adott ellenük védelmet, főleg ha oldalról támadtak, hiszen a tüzelőkészítés során beomlott, félig, vagy méginkább telítődött bunkereket a „Sztálin-orgonák”, vagy lángszórók tüze felgyújtotta. Nem maradt árok, ahol kitarthattak volna. Mégis minden parancsnok, a századtól a hadosztályig, felettesétől kért engedélyt a visszavonulásra, legalábbis addig, míg a kötelékek együtt voltak, és csak engedéllyel vonult vissza.

A kudarc és a hatalmas veszteség oka a tartalékok és a páncéltörő fegyverek döntő hiánya mellett a legfelsőbb vezetésnek a merev védelemhez való görcsös ragaszkodása volt.

Az emberek hősként harcoltak az idegen érdekekért, tisztán katona-becsületből és engedelmességből, amíg némi reményük volt a szörnyű súlyos helyzet megváltoztatására. A hatékony légitámogatás és még inkább az ígért ellentámadás elmaradása azonban egyik óráról a másikra megsemmisítette a harc értelmét és eredményességének reményét. A kiszolgáltatottság és a kilátástalanság érzése lett rajtuk úrrá. Az életosztón kerekedett fölül, az pánikba csapott át, a menekülésben remélték a halálos veszedelemtől való szabadulást. Ez az állapot, a csapategységek fölbomlásával és összekeveredésével együtt, a vezetést teljesen megbénította.

Vajon miért maradt el a VII. hadtestparancsnok által ismételten kért és hiába várt ellentámadás a Cramer-hadtest részéről? Mint tudjuk, az e hadtesthez tartozó 700. páncéloscsoportot ellentámadásra rendelték az Uriv közelében áttört erők ellen és ott majdnem teljesen felmorzsolódott. A hadtest többi részének az alkalmazásához is a német OKH engedélye volt szükséges, mert nem volt más tartalék a magyar hadsereg mögött.

A Heeresgruppe B-től Sodenstern tábornok az ellentámadás gyakori sürgetésére január 15-én délután három óra körül így válaszolt: „Cramer először ráút az ellenség fejére Scucsje-nél, utána kivonja erejét, majd északra vág és Osztrogozsszkban egyesül a 168. hadosztállyal. Ez nagyban a tervem Cramerrel.”

De Cramer nem támadott sem 15-én, sem 16-án, sem 17-én. A magyar hadseregparancsnokság harctéri naplója szerint a Cramer-hadtest a január 17-én estig kialakult ellenséges helyzet miatt nem hajtotta végre az Osztrogozsszk felé tervezett támadást.

A magyar hadseregparancsnokság naplójában, a január 14-i események bejegyzése végén, Jány vezérezredes 18-i keltezésű kézjeggyel, az alábbi feljegyzés olvasható: „Ki kell emelnem, hogy a csapatok minden lehetségest megtesznek. A 7. hadosztály parancsnoka a harcálláspontján maradt, miután az ellenség megtámadta a harcálláspontot. A 12. és 20. könnyű hadosztályok parancsnokai is hasonlóan viselkedtek, azonban a páncélosok ellen kézigránáttal és puskával az ember nem védheti magát... a szükséges ellátás és lőszer nélkül, a rettenetes télben, hóállásokban és leváltási lehetőségek nélkül, 24 órán túl, semmi ellenállást nem lehet várni.” (234/2. hds.)

E józan, a tényleges állapotokat rögzítő értékeléssel megdöbbentő ellentétben a január 24-én kelt 294/2. hds. I. a. 43. I. 24. számú hadseregparancsban Jány vezérezredes a következő kijelentéseket tette: „A 2. magyar hadsereg elvesztette becsületét, mert kevés, — esküjéhez és kötelességéhez hű — ember kivé-

telével nem váltotta be azt, amit tőle mindenki joggal elvárhatott. . . . Becstelenség a lelkevesztett, fejnélküli gyáva menekülés. . . . A rendet és a vas fegyelmet a legkeményebb kézzel, ha kell, a helyszínen való felkoncolással, de helyre kell állítani. . . . Elsősorban annak van jussa élelemhez, aki elől harcol. Aki helyét elhagyta és itt hátul gyülekezik, örüljön ha annyit kap, hogy éhen nem pusztul. Helyüket német csapat foglalta el, az megérdemel minden gondoskodást. Mi addig míg rend nem lesz, míg harcképes egységé nem formálódunk, ilyenekkel ne számoljunk, mert arra érdemtelenné váltunk.”

A Cramer-hadtest ellentámadása nem tudta volna visszafoglalni az eredeti védőállásokat, ehhez nem volt elég ereje, de lehetővé tette volna a mi hadosztályunktól jobbra védekező 19. és 23. hadosztályok, valamint a bal szomszéd 10. és tőle balra a 13. hadosztályok rendezett visszavonulását. Így elkerülhető lett volna ezeknek a hadosztályoknak a fölmorzsolódása és borzalmas veszteségek. Ehhez azonban ezeknek a hadosztályoknak idejében el kellett volna rendelni a visszavonulást, vagy legalább meg kellett volna engedni azt, a végsőkig való kitartás melletti görcsös ragaszkodás helyett. Ezáltal még harcképes egységek maradhattak volna. De a védőállásaikban való merev kitartás megkövetelése miatt néhány nap alatt ezek a hadosztályok is felmorzsolódtak. Utána az egész magyar hadsereg kiterjedő, rendezetlen és további óriási veszteségekkel járó visszaözléssé sőt meneküléssé fajultak az események, túlnyomórészt a német felső vezetés, az OKH hibájából.